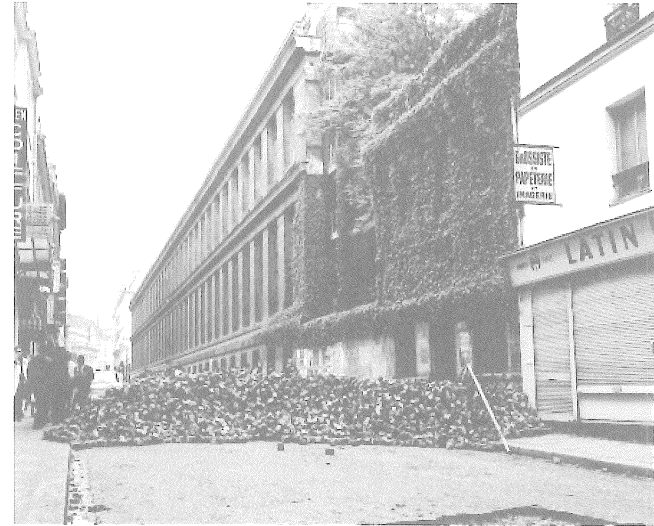

George N. Katsiaficas

Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΕΡΩΤΑ

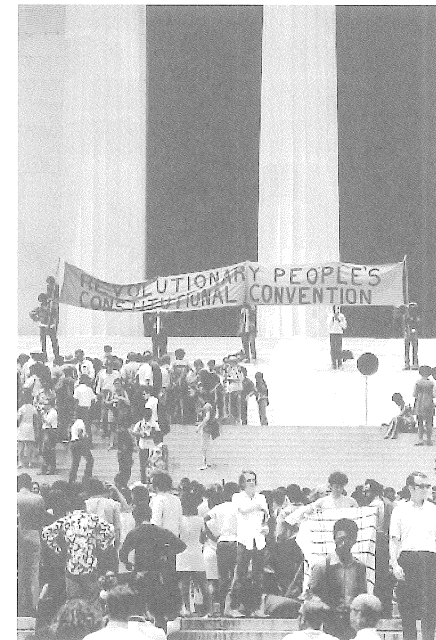
Μια νέα προσέγγιση
για τα σύγχρονα κοινωνικά κινήματα

ΑΥΤΟΝΟΜedia / Sciolti

Παρίσι, 1968

Το κείμενο «The Eros Effect» ήταν η εισήγηση του George Katsiaficas στην ετήσια συνάντηση της American Sociological Association στο Σαν Φρανσίσκο το 1989. Η μετάφρασή του στα ελληνικά, την οποία έκαναν οι Κωνσταντίνος Μπάσιος και Νίκος Σούζας και επιμελήθηκε η Μαρλέν Λογοθέτη, έγινε με αφορμή την ομιλία του στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, τον Ιούνιο του 2010, με θέμα «Eros effect. Μια νέα προσέγγιση για τα σύγχρονα κοινωνικά κινήματα», εκδήλωση που διοργάνωσε η Ομάδα Μελέτης Πολιτικού Λόγου και Ταυτοτήτων, η οποία είχε και την ευθύνη για την επιμέλεια της έκδοσης. Κυκλοφόρησε στην πόλη της Αθήνας την άνοιξη του 2010 σε περιορισμένο αριθμό αντιτύπων. Η χρήση είναι ελεύθερη, με τη θερμή παράκληση να αναφέρονται οι πηγές.

Φιλαδέλφεια, 1970

Παρίσι, 1848

Αγ. Πετρούπολη, 1905

Ο στόχος αυτής της εισήγησης³ είναι να αναπτύξουμε την έννοια της επίδρασης του έρωτα ως αναλυτικό εργαλείο με το οποίο μπορεί να επανανοηματοδοτηθεί το ως σήμερα διχοτομημένο πεδίο των κοινωνικών κινημάτων και της συλλογικής συμπεριφοράς και να γίνουν καλύτερα κατανοητά τα κοινωνικά φαινόμενα που εμπίπτουν σ' αυτό. Στην ουσία, η επίδραση του έρωτα αναφέρεται στην ιδιότητα των κοινωνικών κινημάτων να κάνουν υπερβάσεις, σ' αυτό δηλαδή που συμβαίνει σε στιγμές ξαφνικών λαϊκών κοινωνικών εξεγέρσεων οι οποίες αλλάζουν δραματικά την καθεστηκία κοινωνική τάξη. Όπως θα δούμε στη συνέχεια, η επίδραση του έρωτα συμβαίνει σε φάσεις που οι βασικές προϋποθέσεις μιας κοινωνίας -πατριωτικός εθνικισμός και εξουσία της κυβέρνησης, ιεραρχία, καταμερισμός εργασίας και εξειδίκευση- καταρρέουν εν μία νυκτί. Κατά τη διάρκεια των φάσεων επίδρασης του έρωτα, τα λαϊκά κινήματα όχι μόνο φαντάζονται ένα νέο τρόπο ζωής και μια διαφορετική κοινωνική πραγματικότητα, αλλά εκατομμύρια άνθρωποι ζουν σύμφωνα με νέους κανόνες, αξίες και πεποιθήσεις.

Στο πλαίσιο της μεταμοντέρνας κοινωνίας, την επίδραση του έρωτα αντικατοπτρίζουν καλύτερα τα γεγονότα του Μάη του '68 στη Γαλλία και του Μάη του '70 στις Η.Π.Α. (Katsiaficas, 1987). Μετά την ανοδική πορεία της Νέας Αριστεράς παγκοσμίως, γεγονότα όπως η αναπάντεχη αποπομπή των Marcos, Duvalier και Σάχη¹ σκιαγραφούν με δραματικό τρόπο το φαινόμενο. Τα ένστικτα της ζωής μπορεί να γιορτάζονται με τελετουργικό τρόπο τη Mardi Gras² στη Νέα Ορλεάνη, οι απαρχές και οι διαστάσεις της επίδρασης του έρωτα όμως είναι πολύ διαφορετικές, μιας και αυτή λαμβάνει χώρα έξω από οποιοδήποτε πλαίσιο σχεδιασμένης και θεσμικής δράσης.

Η κατηγορία της συμπεριφοράς με την οποία η επίδραση του έρωτα ασχολείται, απασχόλησε την κοινωνιολογία την εποχή της ε-

³ Όλες οι σημειώσεις είναι της ελληνικής έκδοσης.

¹ Ο Ferdinand Marcos υπήρξε Πρόεδρος των Φιλιππίνων από το 1965 μέχρι το 1986, ο Jean-Claude Duvalier δικτάτορας στην Αϊτή από το 1971-1986 και ο Σάχης Ρεζά Παχλεβί βασιλιάς της Περσίας από το 1941 μέχρι το 1979.

² Η επιλεγόμενη «παχιά Τρίτη» είναι η αντίστοιχη γιορτή των Αποκριών στη Νέα Ορλεάνη των Ηνωμένων Πολιτειών.

κβιομηχάνισης με όρους συμπεριφοράς του πλήθους, ένα φαινόμενο που προσεγγίστηκε μέσα από τις θεωρίες αρχικά περί μετάδοσης του Le Bon (1895), στη συνέχεια περί σύγκλισης (Cantril, 1941) κι αργότερα περί αναδύομένου κανόνα (Turner and Killian, 1987). Μέσα από την κριτική προσέγγιση αυτών των προσπαθειών κατανόησης τέτοιου είδους περιπτώσεων ομαδικής συμπεριφοράς, θα διαμορφώσουμε ένα πιο συγκεκριμένο σχήμα για την επίδραση του έρωτα. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι η επίδραση του έρωτα είναι μια αναλυτική κατασκευή ειδικά για την ανάλυση μεταβιομηχανικών (ή μεταμοντέρνων) κοινωνικών σχηματισμών, στους οποίους τα απομονωμένα πλήθη έχουν αντικατασταθεί από μαζικές συλλογικότητες. Μέσα από την κριτική επισκόπηση των παραπάνω θεωριών, ελπίζω να καταστεί σαφές πως η επίδραση του έρωτα είναι πιο κατάλληλη από τα προηγούμενα σχήματα για την κατανόηση του πιθανού μελλοντικού περιγράμματος των κοινωνικών εκρήξεων στις μεταμοντέρνες κοινωνίες.

Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΕΡΩΤΑ ΚΑΙ Η ΜΕΛΕΤΗ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΙΝΗΜΑΤΩΝ

Ο βαθμός στον οποίο η κοινωνιολογία είχε τη δυνατότητα να κατανοήσει τα κοινωνικά κινήματα και τη συλλογική συμπεριφορά ήταν περιορισμένος, καθώς επρόκειτο για μια σχετικά νέα επιστήμη που δημιουργήθηκε το 19ο αιώνα σαν αντίδραση στην «αναρχία» της Γαλλικής Επανάστασης και την πολιτική αναταραχή που επακολούθησε. Σε τελική ανάλυση, ο αρχικός στόχος της ήταν να εντοπίσει την πηγή της κοινωνικής συνοχής και τάξης, στόχος επιτακτικός, που παρεμπόδισε ιδιαίτερα την επιστημονική κατανόηση των συγκρούσεων και των αναταραχών.

Ο κόσμος σήμερα αλλάζει ραγδαία κι έτσι και η μελέτη της αλλαγής αναγκάστηκε να συντονιστεί σ' αυτό το ρυθμό. Ένα μόλις αιώνα πριν ο Gustave Le Bon επιχειρήσει να διαμορφώσει μια θεωρία της συμπεριφοράς του πλήθους³. Παρόλο που η θεωρία του βασιζόταν σε ακραίες αντιδημοκρατικές προκαταλήψεις, η μελέτη του για το πλήθος συνέβαλε στον καθορισμό του πλαισίου της

³ Ο τίτλος του έργου του Le Bon είναι *Psychologie des foules*, δηλαδή «ψυχολογία του όχλου». Στα αγγλικά μεταφράστηκε ως *The Crowd* («το πλήθος»): *A Study of the Popular Mind*. Ο συγγραφέας αναφέρεται εδώ σε πλήθος. Λόγω των διαφορών ανάμεσα στους δύο όρους, μένουμε πιστοί στη μετάφραση, σημειώνοντας ωστόσο τα παραπάνω.

Ο George Katsiaficas είναι απόφοιτος του MIT και του UCSD, όπου σπούδασε με το Χέρμπερτ Μαρκούζε. Η διατριβή του ήταν για το παγκόσμιο κίνημα του 1968 (*The Imagination of the New Left: A Global Analysis of 1968*). Ακτιβιστής από το 1969 ως σήμερα, συμμετείχε αρχικά στο κίνημα ενάντια στο πόλεμο στο Βιετνάμ και υπήρξε ένας από τους στόχους του FBI στο πλαίσιο του προγράμματος COINTELPRO (Counterintelligence). Έζησε στο Βερολίνο και μετά την εμπειρία του στο αυτόνομο κίνημα έγραψε το *The Subversion of Politics: European Autonomous Social Movements and the Decolonization of Everyday Life* (ελλ. έκδ. *Η ανατροπή της πολιτικής: Ευρωπαϊκά αυτόνομα κοινωνικά κινήματα και η αποσποικιοποίηση της καθημερινής ζωής*, μτφ. Παναγιώτης Καλαμαράς, εκδόσεις Ελευθεριακή Κουλτούρα, Αθήνα 2007). Είναι καθηγητής ανθρωπιστικών και κοινωνικών επιστημών στο Wentworth Institute of Technology στη Βοστώνη. Τα τελευταία χρόνια διδάσκει, ως επισκέπτης καθηγητής, και στο Chonnam National University (Gwangju, Νότια Κορέα), όπου ολοκληρώνει την έρευνά του για τις εξεγέρσεις τη δεκαετία του '80 και του '90 στην ανατολική Ασία.

Website: www.eroseffect.com

Smelser, N. 1962. *Theory of Collective Behavior*. Νέα Υόρκη: Free Press

Touraine, A. 1988. *Return of the Actor: Social Theory in Postindustrial Society*. University of Minnesota Press

Turner, R. 1964. «Collective Behavior». Στο *A Handbook of Modern Sociology*. Νέα Υόρκη: Rand McNally

Turner, R. and Killian, L. 1987. *Collective Behavior*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall

Willener, A. 1970. *The Action-Image of Society: On Cultural Politicization*. Νέα Υόρκη: Pantheon

έρευνας στο συγκεκριμένο γνωστικό πεδίο για δεκαετίες μετά. Μισό αιώνα αργότερα, μέσα από την προσέγγιση περί φυσικής ιστορίας των Crane Brinton και Lyford Edwards⁴, έγινε ένα μεγάλο βήμα ως προς τη δυνατότητα της κοινωνιολογίας να διερευνά τις επαναστάσεις. Εκκινώντας από πολύ διαφορετικές υποθέσεις απ' ό,τι η θεωρία του Le Bon και προσπαθώντας να εξηγήσει πιο μακροπρόθεσμες διαδικασίες αλλαγής, η προσέγγιση της φυσικής ιστορίας συμμαρζιζόταν την αξιολογική θεώρησή του ότι εκείνοι που εμπλέκονται σε επαναστάσεις είναι ανώμαλες και αρρωστημένες προσωπικότητες, που βρίσκονται σε παροξυσμό, «φιλόσοφοι-δολοφόνοι» κατά τον Brinton, ή μικρόβια που τρέφονται με σάρκα σε αποσύνθεση, για να παραφράσουμε τον Le Bon.

Τη δεκαετία του '60, η έκρηξη των κινημάτων παγκοσμίως συνεισέφερε στο να μετασχηματιστεί η θεωρητική αντίληψη για το ρόλο των κοινωνικών κινημάτων στην κοινωνική τάξη. Πολλοί θεωρούσαν ότι τα κοινωνικά κινήματα ήταν ορθολογικές προσπάθειες να αλλάξουν κανόνες, αξίες και θεσμοί, οπτική που κατέληξε να διαχωρίσει αυτά τα φαινόμενα από το πεδίο της συλλογικής συμπεριφοράς (Gusfield, 1968). Σύμφωνα με την προηγούμενη καθιερωμένη αντίληψη, κάποιες περιπτώσεις συλλογικής συμπεριφοράς -πλήθη, μόδες, πανικοί, μανίες και εξεγέρσεις- ήταν κατά βάση αυθόρμητα και συναισθηματικά φαινόμενα, ή τουλάχιστον, σίγουρα μη ορθολογικές μορφές δράσης που έπρεπε να κατανοηθούν εν αντιθέσει με την κανονική θεσμική συμπεριφορά (Smelser, 1962). Η νέα οπτική, ότι τα κοινωνικά κινήματα βασίζονται σε μια ορθολογική κριτική της καθεστηκυίας τάξης, σήμαινε ότι μπορούσαν να αναλυθούν μόνο αποκομμένα από το πεδίο της συλλογικής συμπεριφοράς.

Αναμφισβήτητα, υπήρξαν και συνεισφορές στη μελέτη των κοινωνικών κινημάτων που δεν τα θεωρούσαν ούτε ορθολογικά ούτε φυσιολογικά. Ο ισχυρισμός του Lewis Feuer ότι η Νέα Αριστερά δεν ήταν παρά προϊόν του οιδιπόδειου συμπλέγματος⁵, παρόλο που συζητήθηκε ευρέως, από τη μεγάλη πλειονότητα των αναλυ-

⁴ Βλ. Lyford Edwards, *The Natural History of Revolution*, University of Chicago Press, Σικάγο 1970 και Crane Brinton, *The Anatomy of Revolution*, W.W. Norton, Νέα Υόρκη, 1938.

⁵ Βλ. *The Conflict of Generations: The Character and Significance of Student Movements*, Basic Books, Νέα Υόρκη 1969.

τών των κοινωνικών κινημάτων θεωρήθηκε αποτέλεσμα μιας ιδεολογικής και εκκεντρικής προσέγγισης. Το να γίνουν τα κοινωνικά κινήματα «ορθολογικά» ωστόσο, σήμαινε ότι δεν μπορούσαν πλέον να θεωρούνται απλά αποτελέσματα ασύνειδων παρορμήσεων. Ως εκ τούτου, η συναισθηματική διάσταση των κοινωνικών κινημάτων ορθολογικοποιήθηκε, ανοίγοντας έτσι το δρόμο για τις «μετά-60s» προσεγγίσεις για τα κοινωνικά κινήματα, οι οποίες δίνουν έμφαση στην κινητοποίηση πόρων, σε οργανωτικά και άτυπα δίκτυα, σε ορθολογικούς υπολογισμούς και δημιουργούμενες ή ματαιωμένες προσδοκίες.

Δεν εμπίπτει στη σφαίρα αυτής της μελέτης η εξέταση των ποικίλων θεωριών που προσπαθούν να εξηγήσουν τις αιτίες των κοινωνικών κινημάτων εντοπίζοντας πηγές κοινωνικής έντασης και ματαίωσης, πόρους που μπορούν να κινητοποιηθούν ή αναλύοντας το κόστος και το όφελος για εκείνους που διαμαρτύρονται. Αναπτύσσοντας την έννοια της επίδρασης του έρωτα σε σχέση με κλασσικές θεωρίες της συλλογικής συμπεριφοράς, ελπίζω να ανανεώσω την παράδοση της σκέψης που τοποθετεί τους ανθρώπους (και όχι πόρους, οργανώσεις και/ή την αύξηση ή μείωση του οικονομικού πλούτου) στο επίκεντρο της αλλαγής της κοινωνικής πραγματικότητας.

Σε αντίθεση με τη νέα γενιά θεωριών των κοινωνικών κινημάτων, η θεωρία της επίδρασης του έρωτα προσπαθεί να κατανοήσει τη φύση της ομαδικής συμπεριφοράς σε φάσεις κοινωνικής κρίσης που οφείλονται στους ανθρώπους και δεν προκαλούνται απλά από τις κοινωνικές συνθήκες. Η θεωρία μου αποπειράται να επανεντάξει το συναισθηματικό και το ορθολογικό σε ένα επίπεδο όπου το συναισθηματικό και το ανορθολογικό δε θα είναι ούτε συνώνυμα ως προς τη χρήση τους, ούτε μειωτικά σαν χαρακτηρισμοί. Προσπαθώ να αναδείξω το συναισθηματικό περιεχόμενο των κοινωνικών κινημάτων ως ερωτική δράση, μια δράση που μπορεί να γίνει αντιληπτή σαν συλλογική απελευθερωτική εξιδανίκευση - ένας ορθολογικός τρόπος κάθαρσης συλλογικών ψυχολογικών εμπλοκών. Ο Fanon (1968) αποκάλυψε τις θετικές ψυχολογικές επιδράσεις στα άτομα που αντιστέκονταν στην αποικιοκρατία. Εδώ θα αναφερθώ σε παρόμοια θετικά οφέλη σε ομάδες που εναντιώνονται στις κατεστημένες δομές της μεταμοντέρνας κοινωνίας και θα προσπαθήσω να δείξω ότι τα ερωτικά συναισθήματα μπορούν να είναι μια ισχυρή πηγή εποικοδομητικής συλλογικής δράσης.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Cantril, H. 1941. *The Psychology of Social Movements*. Νέα Υόρκη: Wiley
- Fanon, F. 1968. *The Wretched of the Earth*. Νέα Υόρκη: Grove Press (ελλ. έκδ. *Της γης οι κολασμένοι*, μτφ. Αγγέλα Αρτέμη, Κάλβος, Αθήνα 1982)
- Freud, S. 1920. *Group Psychology and the Analysis of the Ego*. Νέα Υόρκη: Liveright, επανέκδοση 1967 (ελλ. έκδ. *Ψυχολογία των μαζών και ανάλυση του εγώ*, μτφ. Κλαίρη Τρικεριώτη, Επίκουρος, Αθήνα 1977)
- Gusfield, J. 1968. «The Study of Social Movements». *Encyclopedia of the Social Sciences*
- Habermas, J. 1971. *Knowledge and Human Interests*. Βοστώνη: Beacon Press (Μέρος του βιβλίου έχει μεταφραστεί στα ελληνικά στο *Κείμενα γνωσιοθεωρίας και κοινωνικής κριτικής*, πρόλ.-μτφ. Αντώνης Οικονόμου, Πλέθρον, Αθήνα 1990)
- Katsiaficas, G. 1987. *The Imagination of the New Left: A Global Analysis of 1968*. Βοστώνη: South End Press
- Katsiaficas, G. and Kirkpatrick, R.G. 1987. *Introduction to Critical Sociology*. Νέα Υόρκη: Irvington
- Le Bon, G. 1895. *The Crowd*. Νέα Υόρκη: Viking Press, επανέκδοση 1960. (ελλ. έκδ. *Ψυχολογία των όχλων*, μτφ. Ελένη Καλκάνη, Δαμιανός, Αθήνα κ.κ. και *Ψυχολογία των μαζών*, εισαγωγή, μτφ., σχόλια Ι. Σ. Χριστοδούλου, Ζήτρος, Θεσσαλονίκη 1996 (επανέκδοση 2004)]
- Leverton, D. 1981. *Light Up the Cave*. Νέα Υόρκη: New Directions.
- Marcuse, Herbert. 1972. *Counterrevolution and Revolt*. Βοστώνη: Beacon Press. (ελλ. έκδ. *Αντεπανάσταση και εξέγερση*, μτφ. Α. Αθανασίου, Παπαζήσης, Αθήνα 1974)
- Oberschall, A. 1973. *Social Conflict and Social Movements*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall
- 1978. «The Decline of the 1960s Social Movements». *Research in Social Movements*, Volume 1, Jai Press

Ο LE BON ΚΑΙ Η ΠΑΘΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΠΛΗΘΟΥΣ

Οι απαρχές της σύγχρονης μελέτης της συλλογικής συμπεριφοράς βρίσκονται στην ανάλυση του πλήθους από τον Le Bon, ενός τύπου κοινωνικής συμπεριφοράς που θεωρούσε άγρια και καταστρεπτική. Αυτό που αποτέλεσε τη βάση της έρευνάς του ήταν η αποκάλυψη της διαδικασίας μέσω της οποίας ο, αρχικά σε ατομικό επίπεδο, θυμός και η εχθρότητα μπορούν να διασπαρούν ταχύτατα σε μια ομάδα και να εσωτερικευθούν άκριτα. Σύμφωνα με τον Le Bon, η ανωνυμία και η υποβολή του πλήθους ήταν που καθιστούσε τους συμμετέχοντες σ' αυτό δεκτικούς σε μια διαδικασία μετάδοσης, μέσω της οποίας μπορούσαν να εξουδετερωθούν τα πρότυπα της συνήθους συμπεριφοράς καθωσπρέπει, σκεπτόμενων και πολιτισμένων ανθρώπων, ανοίγοντας έτσι το δρόμο για διαστροφικές πράξεις ωμότητας.

Ο Le Bon τυποποίησε το νόμο του για τη διανοητική ενότητα του πλήθους, προκειμένου να εξηγήσει επακριβώς πώς οι ατομικές προσωπικότητες των μελών του μπορούσαν να ανασταλούν, εάν μια ομαδική προσωπικότητα επιβαλλόταν επάνω τους. Εξήγησε περιπτώσεις συλλογικής συμπεριφοράς στη βάση της διαδικασίας της μετάδοσης, κατά την οποία διαθέσεις, στάσεις ζωής και συμπεριφορές διαχέονται πολύ γρήγορα και γίνονται άκριτα αποδεκτές (μια διαδικασία που καθόλου δε διαφέρει από το φροϋδικό ένστικτο της αγέλης). Συναισθήματα και αισθήματα θεωρούνται τόσο μεταδοτικά όσο κι οι χειρότερες ασθένειες. Η κανονική ερμηνευτική διαδικασία εξαφανίζεται μόλις προκύψει μια απλή ανακλαστική αντίδραση. Τα πρόσωπα ακολουθούν όλα μια και μόνο κατεύθυνση, καθώς η συνειδητή προσωπικότητά τους εξαφανίζεται και η διαβολική πλευρά της ανθρώπινης προσωπικότητας εμφανίζεται· μια διαβολική πλευρά που συνδέθηκε από τον Le Bon με τη φύση και τις αισθήσεις (σε αντίθεση με τον ορθολογισμό και τον πολιτισμό).

Παρά το θεμελιώδη αντιδημοκρατικό προσανατολισμό του Le Bon, έναν προσανατολισμό ο οποίος επικαθορίζεται από την άποψή του ότι η δημοκρατία δεν είναι τίποτα άλλο παρά η θεσμοθετημένη κυριαρχία του όχλου, η θεωρία περί μετάδοσης παραμένει μια δημοφιλής ερμηνευτική προσέγγιση για τη συλλογική συμπεριφορά. Το ισοδύναμό της στη δεκαετία του '60 ήταν η θεωρία του

πανταχού παρόντα εξωτερικού αγκιτάτορα, ο οποίος ήταν ικανός να μεταφέρει μια μεταδοτική ασθένεια σε ένα πανεπιστήμιο ή ένα γκέτο, μια ασθένεια που μπορούσε απλά να καταλάβει τους προηγούμενα πολιτισμένους φοιτητές και αфро-αμερικανούς και να τους μετατρέψει σε άγριους ριζοσπάστες. Στη βάση αυτού του σκεπτικού βρίσκεται φυσικά η υπόθεση ότι οι αρχηγοί προκαλούν τις εξεγέρσεις, ότι τα κοινωνικά κινήματα δεν εδράζονται στις λαϊκές ανάγκες ή πεποιθήσεις, αλλά αντίθετα είναι ουσιαστικά μη φυσιολογικά φαινόμενα που δημιουργούνται τεχνητά.

Παρά το γεγονός ότι ο Φρόιντ δε συμεριζόταν απολύτως τις πολιτικές απόψεις του Le Bon, έβλεπε μια παρόμοια διαδικασία στη συμπεριφορά του πλήθους. Σύμφωνα με τον Φρόιντ, η λίμπιντο είναι αυτό που βγαίνει σε καταστάσεις πλήθους και έτσι το «ψυχικό εποικοδόμημα, που είχε τελείως διαφορετική ατομική εξέλιξη, φθείρεται, αποδυναμώνεται και αποκαλύπτεται (ενεργοποιείται) η ομοιόμορφη σε όλους ασυνείδητη βάση»⁶ (Φρόιντ, 1920). Ο Φρόιντ συμεριζόταν την άποψη του Le Bon ότι η ψυχική κατάσταση του πλήθους είναι παρόμοια με εκείνη των παιδιών, θέση που συνεπαγόταν την αναγκαιότητα ύπαρξης μιας πατρικής φιγούρας. Για τον Φρόιντ, το ισοδύναμο του εξωτερικού αγκιτάτορα ήταν η εξήγηση για την εμφάνιση περιστατικών συλλογικής συμπεριφοράς (Katsiaficas and Kirkpatrick, 1987).

ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΣΥΓΚΛΙΣΗΣ ΚΑΙ ΨΥΧΟΠΑΘΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΠΛΗΘΟΥΣ

Σε αντίθεση με τη βασική υπόθεση της θεωρίας της μετάδοσης ότι η συλλογική συμπεριφορά προκύπτει λόγω ενός εξωτερικού ερεθίσματος από λανθάνουσες παθολογικές κινητήριες δυνάμεις, η θεωρία της σύγκλισης αντιλαμβάνεται την εμφάνιση περιστατικών συλλογικής συμπεριφοράς στη βάση της ταυτόχρονης παρουσίας ψυχολογικής προδιάθεσης και κανονιστικών προσανατολισμών ανάμεσα σε άτομα που συναθροίζονται. Ενώ η θεωρία της μετάδοσης υποθέτει ότι μια ετερογενής συνάθροιση ατόμων μετατρέπεται σε ένα ομοιογενές πλήθος, για τη θεωρία της σύγκλισης περιστατικά συλλογικής συμπεριφοράς αποκαλύπτουν απλά τους πραγματικούς εαυτούς δρώντων υποκειμένων που ξαφνικά βρίσκονται να συνδέονται μεταξύ τους. Αυτοί οι «πραγματικοί εαυτοί» θεωρούνται σ' αυτό το πλαίσιο φορείς αρχέγονων παρορμη-

1848 και το 1905, υπήρχαν περιορισμένες μόνο συνδέσεις ανάμεσα στα διάφορα μέλη του παγκόσμιου συστήματος, αλλά το 1968, το σύνθημα «ο κόσμος ολόκληρος βλέπει» δεν ήταν παρά μια ένδειξη της έκτασης στην οποία το παγκόσμιο σύστημα «δένεται» όλο και πιο πολύ, εξέλιξη που αναδεικνύει συγκεκριμένα την πιθανότητα επανεμφάνισης της επίδρασης του έρωτα.

Σε φιλοσοφικό επίπεδο, η επίδραση του έρωτα παρέχει τη λύση στο δίλημμα του καρτεσιανού δεισμού υποκείμενο-αντικείμενο, δεισμού που χαρακτηρίζει την κοινωνιολογική μελέτη των κοινωνικών κινήματων και της συλλογικής συμπεριφοράς. Μέσω της επίδρασης του έρωτα, μπορεί να προκύψει μια νέα προσέγγιση για την ανθρώπινη φύση και τη διχοτομία ορθολογικού-συναισθηματικού που διαμορφώνει το υπόστρωμα πάνω στο οποίο έχουν αρθρωθεί θεωρίες της συλλογικής συμπεριφοράς. Αν τη δούμε ως αυτοδιαμόρφωση του ανθρώπινου είδους, η διαδικασία της κοινωνικής αλλαγής μπορεί να γίνει κατανοητή ως κάτι διαφορετικό από μια φυσική διαδικασία. Ο σοβιετικός μαρξισμός φυσικά δίνει έμφαση στον ιστορικό ρόλο της εργασίας σ' αυτή τη διαδικασία. Πιο πρόσφατα, ο Habermas (1971) εξήγησε το ρόλο της επικοινωνίας και ο Herbert Marcuse (1972) το ρόλο της τέχνης στο μετασχηματισμό του ανθρώπινου είδους σε ειδολογικό ον. Η επίδραση του έρωτα προήλθε από μια παρόμοια αντίληψη -την αντίληψη δηλαδή ότι η επανάσταση συνιστά ένα άλλο πεδίο μέσω του οποίου το ανθρώπινο είδος αναδύεται από τη φυσικά καθορισμένη εξέλιξη του και γίνεται ειδολογικό ον.

⁶ Από την ελλ. έκδοση, σελ. 11.

Το Μάη του 1968 στη Γαλλία, όπως και το Μάη του 1970 στις Η.Π.Α., ο δημόσιος χώρος και τομείς της καθημερινής ζωής αμφισβητήθηκαν. Είτε αυτό ήταν οι δρόμοι στο Παρίσι, είτε οι αυτοκινητόδρομοι στις Η.Π.Α., οι σχέσεις ανάμεσα σε άντρες και γυναίκες ή σε νέους και γέροντες, ο κοινωνικός χώρος ως σύνολο αμφισβητήθηκε από έναν ενεργοποιημένο πληθυσμό, του οποίου οι νέες ανάγκες και κανόνες συνιστούσαν μια αποφασιστική άρνηση της υπάρχουσας κοινωνικής πραγματικότητας, μια άρνηση που είχε να κάνει όχι μόνο με τη διαμαρτυρία για την κατάσταση του κόσμου, αλλά που συμπεριέλαβε εκατομμύρια ανθρώπους οι οποίοι επαναπροσδιόρισαν τις καθημερινές τους ζωές ουσιαστικά. Στη θέση των κάθετων πολιτικών, οικονομικών και κοινωνικών δομών και των προηγούμενα κυρίαρχων κανόνων και αξιών, προέκυψε μια αλλαγή της καθημερινής ζωής εκατομμυρίων ατόμων που συμμετείχαν σε όλες αυτές τις αυθόρμητες εξεγέρσεις. Από την εποχή των κινημάτων του '68, η επίδραση του έρωτα εσωτερικεύθηκε διαισθητικά από τα λαϊκά κινηματικά στο Ιράν, στις Φιλιππίνες και στην Αιτή, ως τρόπος για να ανατραπούν καθεστώτα που έμοιαζαν ακλόνητα. Καθώς η συγκέντρωση του πλούτου, της εξουσίας και της κάλυψης των ΜΜΕ μέσα στο παγκόσμιο σύστημα αυξάνεται, φαίνεται σχετικά καθαρά ότι η επίδραση του έρωτα θα μπορούσε να εμφανισθεί σε περισσότερα πλαίσια απ' ό,τι θεωρείτο παλιότερα.

Η ανικανότητα της παραδοσιακής θεωρίας να γεφυρώσει το χάσμα ανάμεσα στο μικρο- και το μακρο-επίπεδο, δεν επιτρέπει την κατανόηση της συνέχειας ανάμεσα στα γεγονότα αυτά ή το συγχρονισμό όσων συνέβησαν το '68. Ουσιαστικά, η Νέα Αριστερά ήταν ένα παγκόσμιο ιστορικό κίνημα, όρος που αναφέρεται στα κινήματα τα οποία καθοριστικά επηρέασαν την κοινωνική τάξη μέσα στην οποία εμφανίστηκαν. Λόγω του ότι δε δημιουργήθηκαν από ηγέτες, δε στόχευαν σε απλές αλλαγές σε ό,τι αφορούσε εξεχουσες προσωπικότητες ή κοινωνικούς θεσμούς, αλλά σε ποιοτικούς μετασχηματισμούς των θεσμών, των κανόνων και των αξιών των κοινωνιών, τους τελευταίους δύο αιώνες αυτά τα κινήματα έχουν συχνότερα «αποτύχει» απ' ό,τι «πετύχει», εάν λάβει κανείς υπόψη τα γεγονότα του 1848, του 1905 και του 1968. Σε όλες αυτές τις περιόδους, τα κινήματα απέτυχαν ως προς την κατάληψη της πολιτικής εξουσίας, αλλά κάθε ένα από αυτά άλλαξε βαθύτατα υφιστάμενες κοινωνικές δομές και ανθρώπινες υπάρξεις. Το

σεων, όπως το μίσος και ο εγωισμός, παρορμήσεις οι οποίες αποδεσμεύονται μέσα στο πλήθος. Για τη θεωρία περί σύγκλισης η ψυχοπαθολογία είναι η βάση για την ανάλυση του πλήθους και ο συλλογικός ανορθολογισμός αυτό που πρέπει να αναλυθεί· ένα φαινόμενο που αντιτίθεται σε διαδικασίες που εμπεριέχουν λογική και διαίσθηση.

Οι θεωρητικοί που ακολουθούν τη συγκεκριμένη θεωρία συνηθέστερα υποστηρίζουν ότι η κατώτερη τάξη και όσοι έχουν περιθωριοποιηθεί και δεν εντάσσονται πλέον στην κανονικότητα του κοινωνικού συστήματος είναι που συμμετέχουν σε περιστατικά συλλογικής συμπεριφοράς. Η ύπαρξη συνέχειας ανάμεσα σε «παρεκκλίνοντα» άτομα και «ανώμαλες» ομαδικές συμπεριφορές χρησιμοποιείται ως απόδειξη της υπόθεσης της θεωρίας της σύγκλισης.

Επειδή η θεωρία περί σύγκλισης προϋποθέτει την ομοιομορφία του πλήθους, εξωτερικοί αγκικιάτορες και αρχηγοί δεν έχουν σημασία. Θα λέγαμε ότι μάλλον η ύπαρξη παρεκκλινόντων στο εσωτερικό που δεν αποδέχονται «φυσιολογικές» αξίες και κανόνες βρίσκεται στο επίκεντρο της ανάλυσης. Το ζήτημα για τον αναλυτή είναι να εντοπίσει τύπους προσωπικότητας που έχουν το χάρισμα να κινούνται άνετα μέσα στο πλήθος, ζήτημα που οδήγησε τη δεκαετία του '60 στη δημιουργία πάμπολλων προφίλ «ταραξιών».

ΑΝΑΔΥΟΜΕΝΟΙ ΚΑΝΟΝΕΣ ΚΑΙ ΠΟΙΚΙΛΟΜΟΡΦΙΑ ΤΗΣ ΟΜΑΔΑΣ

Ενώ οι δυο προηγούμενες θεωρίες διαφέρουν ως προς το πώς επιτυγχάνεται η ομοιογένεια της συμπεριφοράς του πλήθους, αν πρόκειται για εξωτερικές επιδράσεις που εξαπλώνονται ή για προϋπάρχουσες ανάγκες των οποίων η έκφραση διευκολύνεται, η θεωρία του αναδυόμενου κανόνα αμφισβητεί την ομοιομορφία του πλήθους και υπογραμμίζει την πολλαπλότητα των λόγων που οδηγούν στο σχηματισμό του. Εάν οι θεωρίες περί μετάδοσης και σύγκλισης προϋποθέτουν ότι τα πλήθη απαρτίζονται από αρχικά ελεύθερα άτομα που με κάποιον τρόπο γίνονται μια ενότητα, η θεωρία του αναδυόμενου κανόνα επεκτείνει την υπόθεση των ελεύθερων ατόμων μέχρι την κορύφωση της δραστηριότητας του πλήθους. Υποστηρίζει ότι νέοι κανόνες εμφανίζονται κατά τη διάρκεια τέτοιων καταστάσεων, αμφισβητεί ωστόσο το κατά πόσο η αποδοχή τους είναι ομοιόμορφη ή ομόφωνη μεταξύ όλων αυτών που τυχαίνει να είναι μέρος του πλήθους.

Εκείνοι που αποδέχονται το νέο κανόνα θεωρείται εδώ ότι δημιουργούν μια νέα ομάδα, η οποία καθορίζεται από την αναζήτηση νέων κοινωνικών κανόνων. Η δημιουργία ενός νέου κανόνα έχει ελάχιστα να κάνει με τη θέση της θεωρίας της σύγκλισης για αυθόρμητη υπαγωγή σε υφιστάμενους κανόνες ή της θεωρίας της μετάδοσης για την επιβολή της παθολογίας του πλήθους στο άτομο, μιας και αυτό που διακυβεύεται είναι ένας καινούριος -ή αναδυόμενος- κανόνας. Παρόλα αυτά, σύμφωνα με τη θεωρία του αναδυόμενου κανόνα, η συλλογική συμπεριφορά παραμένει κάτι εξαιρετικό -εξακολουθεί να τίθεται σε αντιδιαστολή με την «κανονική» θεσμική συμπεριφορά. Ο Ralph Turner το έθετε ως εξής: «Επειδή η συμπεριφορά στο πλαίσιο του πλήθους διαφέρει είτε στο βαθμό είτε στο είδος από αυτή σε καταστάσεις μη-πλήθους, ο κανόνας πρέπει να είναι σε κάποιο βαθμό ειδικός για την περίπτωση -άρα αναδυόμενος» (Turner, 1964, σ. 330).

Η θεωρία του αναδυόμενου κανόνα κατάφερε να αναθεωρήσει την ταύτιση της συλλογικής συμπεριφοράς με το ανώμαλο και το παθολογικό. Κι αυτό το έκανε, σε μεγάλο βαθμό, με τον αναπροσανατολισμό της έρευνας από τις ψυχολογικές προς τις κοινωνικές μεταβλητές -από τις ασύνειδες παρορμήσεις προς τις γνωστικές συμβολικές ανταλλαγές μεταξύ των ατόμων. Δίνοντας έμφαση στις γνωστικές δυναμικές, η θεωρία αυτή επεδίωξε να δείξει τη συνέχεια ανάμεσα στη συμπεριφορά της ομάδας και του πλήθους. Αυτό ωστόσο, συρρίκνωσε αποτελεσματικά τη σημασία της παραμέτρου του ασύνειδου στη συμπεριφορά του πλήθους. Η θεωρία του αναδυόμενου κανόνα έδωσε έμφαση στο πώς υφιστάμενοι κανόνες εξουδετερώνονται, συνθήκη που πρέπει να υφίσταται προκειμένου να γενικευθούν προσφάτως αναδυόμενοι κανόνες. Η θεωρία αυτή υποθέτει ότι, άπαξ και ένας κανόνας αναδυθεί, τα άτομα προσαρμόζονται σε αυτόν, καταπιέζοντας κάθε «ακατάλληλη» διάθεση και όχι μέσω κάποιας ψυχολογικής διαδικασίας.

Η ΜΕΤΑΔΟΣΗ ΤΟΥ ΡΥΘΜΟΥ

Τη δεκαετία του '60, οι αναλυτές των κοινωνικών κινημάτων άρχισαν να πιστεύουν όλο και πιο πολύ ότι εκείνοι που διαμαρτύρονταν ήταν ορθολογικά δρώντες. Ένας από τους θεωρητικούς που πρόβαλε αυτή τη θέση ήταν ο Anthony Oberschall (1973). Κατά τρόπο ενδιαφέροντα, ο Oberschall, στη μελέτη του για τα κοινωνικά κινήματα της δεκαετίας του '60 (Oberschall, 1978), ανέπτυξε

ες δράσης που υιοθετούν καθιερωμένες θεωρίες της κοινωνικής δράσης και της συλλογικής συμπεριφοράς.

Αυτή η σύντομη παρουσίαση της επίδρασης του έρωτα αφήνει πολλά ερωτήματα. Θα μπορούσε να επαληθευθεί εμπειρικά; Μια πιθανότητα θα ήταν μέσω μιας έρευνας του κατά πόσο (όπως φαίνεται) υπάρχουν χαμηλότερα επίπεδα αντικοινωνικής συμπεριφοράς και εγκλημάτων, κατά τη διάρκεια φάσεων επίδρασης του έρωτα. Σε κάθε περίπτωση, τα προβλήματα με τα δεδομένα θα ήταν τεράστια, αφού οι υπάρχουσες μέθοδοι μέτρησης σίγουρα θα τινάζονταν στον αέρα.

Πώς θα μπορούσαμε να διαφοροποιήσουμε την επίδραση του έρωτα από το αντίθετό της, δηλαδή την επίδραση του θανάτου (thanatos effect), η οποία θα μπορούσε να θεωρηθεί, λόγω χάρη, κινητήρια δύναμη ενός όχλου που λυντσάρει; Για να είμαι πιο σαφής, δε θεωρώ ότι τα πλήθη είναι ένα ομοιόμορφο κοινωνικό φαινόμενο, ούτε ότι, ακόμα κι αν δεχθούμε τη γνωστή τυπολογία των διαφόρων μορφών πλήθους, υπάρχει μια σειρά επεξηγηματικών μεταβλητών.

Υπάρχουν δύο ακόμα επίπεδα ανάλυσης στα οποία η επίδραση του έρωτα χρειάζεται να ληφθεί υπόψη: ως τακτική των κοινωνικών κινημάτων και ως προς το φιλοσοφικό επίπεδο. Σε σχέση με το πρώτο, η επίδραση του έρωτα καθίσταται μια αναλυτική έννοια που προσπαθεί να γεφυρώσει το χάσμα ανάμεσα στη θεωρία και την πράξη. Σε αντίθεση με προηγούμενες τακτικές των κοινωνικών κινημάτων, όπως οι ένοπλες εξεγέρσεις, οι παρατεταμένοι επαναστατικοί πόλεμοι, τα πραξικοπήματα, οι κοινοβουλευτικοί αγώνες ή οι γενικές απεργίες, η επίδραση του έρωτα είναι μια νέα τακτική των επαναστατικών κινημάτων, κάτι που εμφανίζεται στους μεταμοντέρνους κοινωνικούς σχηματισμούς. Όπως η γενική απεργία αντιπροσωπεύει την κορύφωση της ταξικής πάλης στη βιομηχανική εποχή, έτσι η επίδραση του έρωτα είναι η μορφή της αμφισβήτησης των δομών της μεταμοντέρνας κοινωνίας. Ο συγχρονισμός της ζωής σε μαζικά διαμεσολαβημένες κοινωνίες, η απίστευτη επίδραση μαζικών θεσμών και ο μετασχηματισμός δευτερευόντων ομάδων σε μαζικές οργανώσεις είναι προϋποθέσεις για την ανάδυση της επίδρασης του έρωτα, αλλά αυτές οι συνθήκες από μόνες τους δεν εξηγούν την ύπαρξή της.

Κατά παράδοξο τρόπο, σ' αυτή τη μεταμοντέρνα κοινωνία, της οποίας τα θεμελιώδη χαρακτηριστικά είναι η αποκεντρωμένη αντικειμενικότητα και η αποδομημένη υποκειμενικότητα, είναι που η αναδόμηση του ανθρώπινου είδους μπορεί να προκληθεί μέσω της επίδρασης του έρωτα (Touraine, 1988). Η ενστικτώδης ενότητα του είδους, που είδαμε να εκδηλώνεται στα προηγούμενα παραδείγματα, είναι την ίδια στιγμή μια βιωμένη εμπειρία ελευθερίας -μια ελευθερία που αντιμετωπίζεται ως διαλεκτική ενότητα αυτών που γενικά θεωρούνται αντίθετα: αυτόνομη ύπαρξη του ατόμου και συλλογική αλληλεγγύη. Χρησιμοποιώντας ένα παρόμοιο ζεύγμα αντιθετικών εννοιών, η Denise Levertov εξήγησε την ποίηση «ως έναν τρόπο κατασκευής αυτονόμων υπάρξεων μέσα από λέξεις και σιωπές» (Levertov, 1981, η έμφαση είναι δική μου).

Η σημασία αυτού του σχήματος είναι ακατανόητη στους παραδοσιακούς θεωρητικούς, επειδή δεν μπορούν να αντιμετωπίσουν αντικρουόμενες έννοιες, να γεφυρώσουν το χάσμα ανάμεσα σε μικρο και μακρο-επίπεδο ανάλυσης. Η επίδραση του έρωτα προκύπτει από την αντίληψη ότι η επανάσταση είναι η διαδικασία μέσω της οποίας η φύση καθίσταται ιστορία (*Aufhebung der Naturwuschsigkeit*), μια αντίληψη για το μετασχηματισμό του ανθρώπινου ασυνείδητου μέσα από την άνθιση των ερωτικών δυνατοτήτων του. Μια τέτοια θεώρηση της συναισθηματικής πλευράς των ανθρώπων, ως ώθηση για την ανάταση του ανθρώπινου είδους είναι ξένη στα προηγούμενα θεωρητικά σχήματα για τη συλλογική συμπεριφορά.

Οι παραδοσιακές θεωρίες, ακόμα και αυτές που αποδέχονται την ορθολογικότητα των κοινωνικών κινημάτων, δεν καταφέρνουν να αντιληφθούν την όσμωση μεταξύ εργαλειακής και αισθητικής ορθολογικότητας σε φάσεις επίδρασης του έρωτα. Η μεταμόρφωση αυτού που ξεκίνησε ως σοβαρή πολιτική πρόκληση σε παιχνιδιάρικο έρωτα στα οδοφράγματα του 1968, εκφράστηκε πολύ χαρακτηριστικά από τους διαδηλωτές όταν χρησιμοποίησαν τα κοστούμια από το Θέατρο Οντέον και εμφανίσθηκαν στους δρόμους του Παρισιού ντυμένοι αναλόγως. Τα χαρακτηριστικά αυτών των γεγονότων θυμίζουν περισσότερο εκείνα της τζαζ, του σουρεαλισμού και της performance art απ' ό,τι αναλυτικές κατηγορίες όπως η μετάδοση, η ματαίωση ή η κανονική δυναμική ομάδων (Willemer, 1970). Η εμφάνιση συναισθηματικού ορθολογισμού εν μέσω πολιτικού αγώνα, από μόνη της υπερέβη τις αναλυτικές κατηγορίες

την ιδέα ότι υπάρχει ένα είδος μετάδοσης από κάποιους που «δίνουν το ρυθμό» προς εκείνους που τον ακολουθούν. Παρά το γεγονός ότι αναπτύχθηκε πιο πρόσφατα απ' ό,τι η θεωρία περί αναδύμενου κανόνα, αυτή η θεώρηση επιστρέφει στο πλαίσιο του Le Bon ποικιλοτρόπως. Πρώτον, κατασκευάζει μια ιεραρχία ανάμεσα σε ηγέτες και οπαδούς κοινωνικών κινημάτων. Σύμφωνα με τον Oberschall, εκείνοι που διαθέτουν ένα είδος επιχειρηματικότητας στο πεδίο της πολιτικής (ακτιβιστές) διαμορφώνουν «περιστασιακές ομάδες», οι οποίες προσφέρουν δουλειά, και «συμμετέχοντες για λόγους συνείδησης», που, με τη σειρά τους, παρέχουν χρήματα, και όλοι μαζί συνθέτουν την υποδομή των κοινωνικών κινημάτων. Το «star-system» που δημιουργήθηκε από τα media θεωρείται από τον Oberschall εξαιρετικής σημασίας για τα κοινωνικά κινήματα της δεκαετίας του '60, καθώς προκαλεί το «φαινόμενο “ακολουθώντας το ρεύμα”» και τη «δυναμική ανάμεσα σ' εκείνους που δίνουν το ρυθμό κι εκείνους που τον ακολουθούν». Ο «μειωμένος χρόνος αντίδρασης» στα ερεθίσματα που τα media προκαλούν, έχει ως αποτέλεσμα μια συγκεντρωτική δυναμική ανακλαστικής αντίδρασης μεταξύ αυτών που παίρνουν την πρωτοβουλία να ξεκινήσουν κάτι και των αποδεκτών της.

Η θεωρία του Oberschall αξίζει γιατί αποπειράται να κατανοήσει τα ΜΜΕ ως σημαντικά επικοινωνιακά κανάλια σε μια μεταμοντέρνα κοινωνία. Ωστόσο αυτό το επιτυγχάνει ενσωματώνοντάς τα στη θεωρία της μετάδοσης. Η κάθετη διχοτόμηση ηγέτη/οπαδού είναι μια επαναφορά της ιδέας του Le Bon ότι οι αξίες του πλήθους επιβάλλονται πάνω στα άτομα, μόνο που εδώ οι μηντιακές εικόνες είναι που επιβάλλονται πάνω στους ακτιβιστές. Υποστηρίζει ότι οι προθέσεις των ακτιβιστών είναι άσχετες από κάτι που ουσιαστικά είναι ένα εξωγενώς καθοριζόμενο πρότυπο συμπεριφοράς.

Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΕΡΩΤΑ

Σε αντίθεση με τις προαναφερθείσες θεωρίες, αυτή της επίδρασης του έρωτα υποστηρίζει ότι η κατηγορία των υπό μελέτη φαινομένων είναι ταυτοχρόνως φυσικά και μη παθολογικά, ορθολογικά και συναισθηματικά. Αντί να προσλαμβάνουμε την ομαδική συμπεριφορά ως αν να προκαλείται τεχνητά από τα ΜΜΕ, αυθόρμητα, μέσω μετάδοσης, ή σαν αποτέλεσμα ενός καινούριου κανόνα, θεωρούμε τις περιπτώσεις επίδρασης του έρωτα συλλογική εξιδανίκευση της ενστικτώδους ανάγκης για ελευθερία. Σε αντίθεση με

την παραδοσιακή προσέγγιση του ορθολογικού ως κακού και του μη ορθολογικού ως ανάξιου σεβασμού, η επίδραση του έρωτα ανταναικλά τη θέση ότι η εσώτερη φύση είναι πηγή ορθολογιστικής δράσης -ελευθερίας-, θέση που οδηγεί στην αναγνώριση μιας απελευθερωτικής διάστασης σε ορισμένους τύπους λαϊκής έκρηξης. Σε φάσεις επίδρασης του έρωτα υπάρχει ταυτόχρονα άρνηση της συστηματικής θεσμοποίησης του ότι «επιβιώνει ο πιο δυνατός», σαν αρχή οργάνωσης της κοινωνίας, και μια αυθόρμητη κάθεξη ανάμεσα στους ανθρώπους σε θεμελιώδη επίπεδα κοινωνικής αλληλεγγύης. Η κινητοποίηση για δράση προκύπτει τόσο μέσω της διαίσθησης αυτών που συμμετέχουν σ' αυτήν όσο και μέσα από τις ορθολογικές πεποιθήσεις τους. Αυτή η διαισθητική ταυτότητα αποτελεί τη βάση για συλλογική δραστηριοποίηση.

Αυτό που ο Le Bon και ο Oberschall βλέπουν σαν εξωτερικευμένη συμπεριφορά, εγώ, μέσω της επίδρασης του έρωτα, το βλέπω σαν δράση που ξεκινά από και καταλήγει στη βαθύτερη διάσταση της ψυχής των ανθρώπων. Αυτό που γενικά αντιμετωπίζεται ως περιστασιακό, εγώ το βλέπω ως συνεχές ιστορικά, είτε αυτό διαχέεται από στόμα σε στόμα, είτε μέσω της διαίσθησης, ή ακόμα μέσω παλαιοσυμβολικών μεταφορών από γενιά σε γενιά. Στο πλαίσιο αυτής της προσέγγισης θεωρείται ότι τα λαϊκά κινήματα εσωτερικεύουν αυθόρμητα νέα επίπεδα δραστηριοποίησης, τα οποία έχουν ήδη αναπτυχθεί σε προηγούμενες περιπτώσεις επαναστατικού αγώνα· έτσι εξηγείται επομένως γιατί νεότερα κινήματα πάντα ταυτίζονται με τους προπάτορές τους.

Η ουσιαστική διάσταση της επίδρασης του έρωτα είναι ο μετασχηματισμός του προσωπικού συμφέροντος σε συμφέρον του ανθρώπινου είδους. Ένα παράδειγμα αυτού του τύπου δραστηριότητας προέκυψε το Μάη του '68 στη Γαλλία, κατά τη διάρκεια μιας πορείας ενάντια στην απέλαση του Ντανιέλ Κον-Μπεντίτ, Εβραίου γεννημένου στη Γερμανία, που ήταν ένας από τους ηγέτες της φοιτητικής εξέγερσης η οποία προκάλεσε την απεργία δέκα εκατομμυρίων εργατών. Όλο το πλήθος -συμπεριλαμβανομένου ενός ευδιάκριτου μπλοκ Αράβων- άρχισε να τραγουδά: «Είμαστε όλοι Γερμανοεβραίοι». Σε αυτήν την κατάσταση, προκλήθηκε μια διαισθητική διαδικασία ταύτισης, στην οποία ατομικά και ομαδικά συμφέροντα ξεπεράστηκαν καθώς το καθολικό συμφέρον του είδους αναδύθηκε. Δεν ήταν απλά ένας νέος κανόνας που αναδύθηκε: μέσα σε λίγες μέρες, ολόκληρο το αξιακό σύστημα και οι θεσμοί της Γαλ-

λίας άλλαξαν, όπως κι η καθημερινότητα εκατομμυρίων ανθρώπων. Ο πατριωτικός εθνικισμός σαρώθηκε από το διεθνισμό, αυτοδιαχειριζόμενα εργοστάσια, πανεπιστήμια και πόλεις εμφανίστηκαν ξαφνικά και η Γαλλία βρέθηκε στα πρόθυρα επανάστασης. Πώς μπορούμε να εξηγήσουμε αυτήν την ξαφνική αλλαγή μιας ολόκληρης κοινωνίας; Θεωρίες που είχαν προηγουμένως αναπτυχθεί, δεν μπορούν να μας παράσχουν ένα πλαίσιο ερμηνείας. Δεν ήταν μια παθολογική επιβολή των άγριων ενστίκτων της αγέλης. Ούτε υπάρχει κανένα τεκμήριο ότι υπήρχε μια μαζική προδιάθεση για επανάσταση ή για αναταραχή (στην πραγματικότητα υπάρχουν πολλά τεκμήρια για το αντίθετο). Ούτε μπορεί ο γνωστικός ανασχηματισμός των κανονιστικών μεταβλητών να εξηγήσει αυτά τα γεγονότα. Για να καταστήσουμε το ερώτημα πιο σύνθετο, θα πρέπει να έχουμε πάντα υπόψη ότι η επίδραση του έρωτα το '68 δεν ήταν απλά ένα εθνικό φαινόμενο, απλώθηκε σ' όλον τον κόσμο (Katsiaficas, 1987).

Ένα άλλο παράδειγμα επίδρασης του έρωτα συνέβη το Σεπτέμβριο του 1970, όταν το Κόμμα των Μαύρων Πανθήρων κάλεσε σε μια «Συντακτική Συνέλευση των Επαναστατημένων Λαών»⁷ και πάνω από δεκαπέντε χιλιάδες άνθρωποι μαζεύτηκαν στη Φιλαδέλφεια. Ένα από τα πιο ευδιάκριτα μπλοκ που πορεύθηκε προς το κτίριο της συνάντησης αποτελούνταν από ομοφυλόφιλους που έκαναν την είσοδό τους τραγουδώντας «Gay, Gay Power to the Gay, Gay People! Power to the People!». Παρά τις γνωστές αντιθέσεις ανάμεσα στο κίνημα των μαύρων και τους ομοφυλόφιλους, σ' εκείνη τη φάση επίδρασης του έρωτα οι υφιστάμενοι κοινωνικοί διαχωρισμοί εξαφανίστηκαν. Δεν ήταν οι εξευγενισμένοι τρόποι των ατόμων αυτό που εξαφανίστηκε καθώς διαμορφώθηκε μια ομαδική ταυτότητα -όπως είχε υποθέσει ο Le Bon- αλλά κοινωνικοί διαχωρισμοί δημιουργημένοι από το παγκόσμιο σύστημα και από προκαταλήψεις και διαιρέσεις αιώνων. Σ' αυτή την περίπτωση επίδρασης του έρωτα, η δυναμική ενότητα του ανθρώπινου είδους ενεργοποιήθηκε σε μια στιγμή. Οι άνθρωποι έγιναν άνθρωποι άσχετα απ' τις κοινωνικές κατηγορίες που είχαν δημιουργηθεί στο παρελθόν.

⁷ Για τα γεγονότα αυτά βλ. George Katsiaficas, «Organization and Movement: The Case of the Black Panther Party and the Revolutionary People's Constitutional Convention of 1970», <http://www.eroseffect.com/articles/Rpcc.pdf>